

**Інститут державного управління у сфері цивільного захисту
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Фізико-енергетичний факультет
Кафедра безпеки життєдіяльності**

Основи виявлення та оцінка радіаційної обстановки в разі аварії на АЕС

Для самостійного вивчення

Навчальна мета:

1. Вивчити вимоги керівних документів з питань прогнозування і оцінки радіаційної обстановки у випадку аварій на АЄС.

2. Привити слухачам практичні навички з розв'язання практичних задач щодо оцінки радіаційної обстановки.

Навчальні питання:

1. Основи прогнозування і оцінка радіаційної обстановки у випадку аварій на АЕС.

2. Приклади застосування "Методики виявлення та оцінки радіаційної обстановки при руйнуваннях (аваріях) АЕС (Розв'язання практичних задач)

Перше питання:

Основи прогнозування і оцінка
радіаційної обстановки у випадку
аварій на АЕС

Керівні документи з питань РХЗ:

1. Спільний Наказ МНС, Мінагропол, Мінекономики, Мінекології від **27.03.2001 № 73/82/64/122** "Про затвердження Методики прогнозування наслідків виливу (викиду) НХР при аваріях на промислових об'єктах і транспорті".
2. Наказ МНС від **06.03.2002 №186** "Про затвердження Методики спостережень щодо оцінки РХО".
3. Методика выявления и оценки радиационной обстановки при разрушениях (авариях) АЭС. Москва, ГШ РВ, 1989 г.

Оцінка радіаційної обстановки

Це визначення:

- масштаб R_3 ;
- активності PP поглинутою людиною інгаляційним шляхом;
- дози випромінювання на місцевості від проходження радіоактивної хмари;
- дози випромінювання при розтушуванні на забрудненій місцевості та подолання її;
- допустимого часу початку робіт на забрудненій місцевості;
- допустимий тривалості робіт на забрудненій місцевості;
- допустимого часу подолання забрудненої частки маршруту руху;
- радіаційних втрат від проходу радіоактивної хмари та забруднення місцевості.

Прогнозування і оцінка РО

Вихідні данні

I. Інформація щодо АЕС:

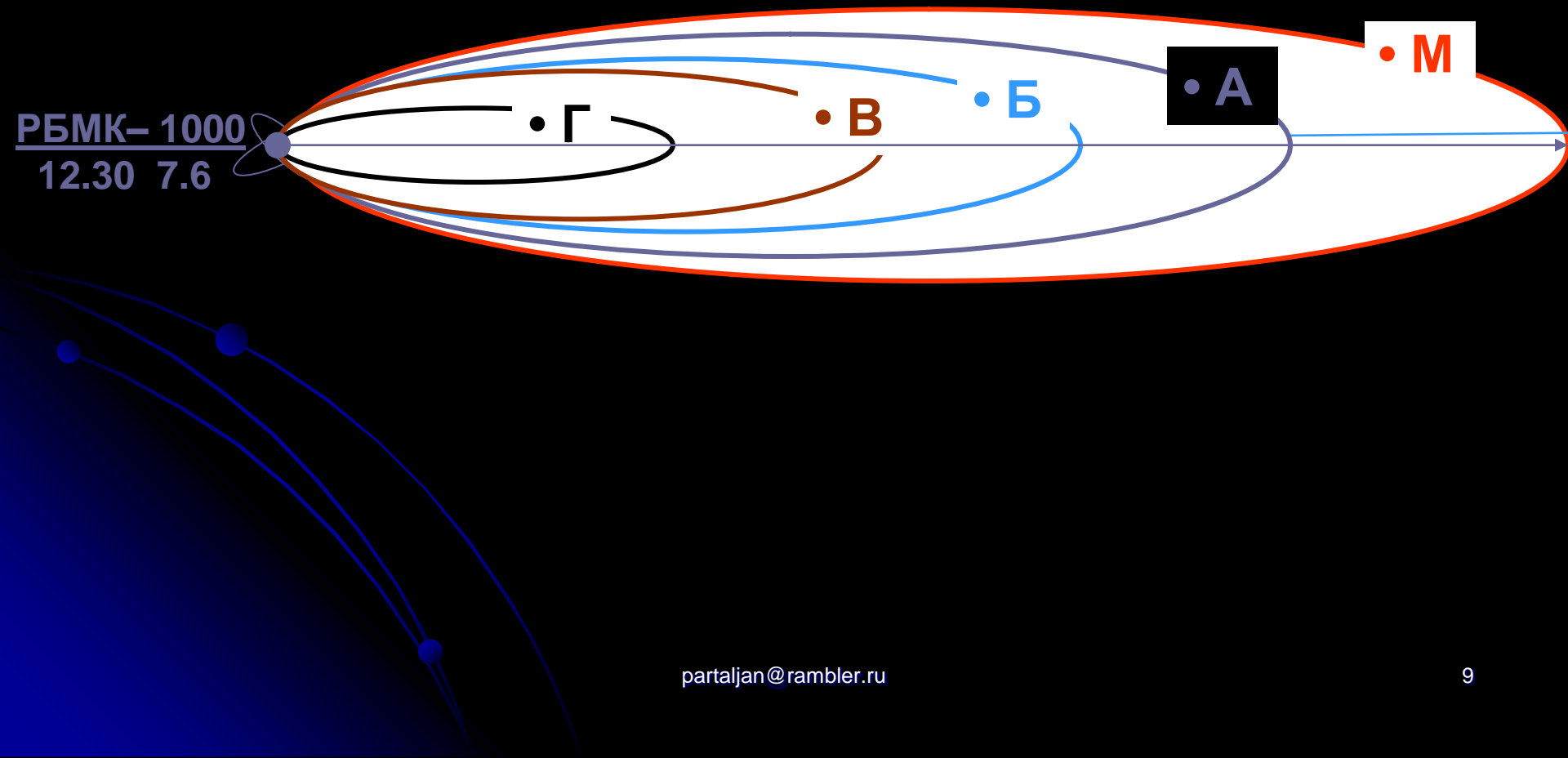
- тип ЯЕР;
- електрична потужність ЯЕР, мВт (w);
- кількість аварійних ЯЕР (n);
- координати ЯЕР або АЕС;
- час аварії;
- кількість викинутих з ЯЕР РР, % (h⁷).
partaljan@rambler.ru

Прогнозування і оцінка РО

Вихідні данні

II. Метеоумови:

- напрямок вітру, град.;
- швидкість вітру, м/с;
- ступінь вертикальної стійкості повітря (СВСП)

Характеристика ЗМРЗ

Індекс зони	Колір зони	Назва ЗМРЗ	Р1Г рад/год	∞Д, рад
М	червоний	Радіаційної небезпеки	0,014	5
А	синій	Помірного рад - го забруднення	0,14	50
Б	зелений	Сильного радіаційного забруднення	1,42	500
В	коричневий	Небезпечного рад - го забруднення	4,2	1500
		Надзвичайного		

1. Визначення потужності дози опромінення на сліді хмари Д, рад/год

$$D = D_x \cdot K_w \cdot K_t \cdot K_y \text{ (Рад/г)},$$

де:

D_x - потужність дози на сліду хмари (табл. №7.14 - 7.15)

K_w - коеф. потужності ($K_w = 10 \cdot n \cdot w \cdot h$)

K_t - коефіцієнт що враховує спад потужності дози опромінення на різний час, (табл. 7.19 - 7.20)

K_y - коефіцієнт потужності дози в стороні від сліду (табл. 7.16 - 7.18)

2. Визначення дози опромінення на сліді хмари Дмісц., рад

$$\text{Дмісц.} = \text{Дк} \cdot \text{Ку} \cdot \text{Кдоз.} \cdot \text{Кw} \text{ (рад)}$$

де:

Кдоз. – табл. 7.21-7.22

3. Визначення щільності забруднення місцевості по сліду хмари (As), ки/км²

$$\text{As} = \text{Дк} \cdot \text{Ку} \cdot \text{Кt} \cdot \text{Кw} \cdot \text{Кзабр.} \text{ (ки/км}^2\text{) де:}$$

Кзабр. – табл. 7.23

4. Визначення дози опромінення на місцевості від РЗ хмари ($D_{\text{опр}}$), рад

$$D_{\text{опр}} = D_{\text{табл.опр.}} \cdot K_{\text{опр}} \cdot K_y \cdot K_w \text{ (рад)}$$

де:

$D_{\text{табл.опр.}}$ – табл. 7.38 – 7.39

• $K_{\text{опр}} = \Delta t_{\text{роб}} : 240$, де:

$\Delta t_{\text{роб}}$ – тривалість роботи, год.

5. Визначення радіаційних втрат від РЗ хмари та забруднення місцевості П, (%)

Дзаг. = Допр. + Дмісц., де:

Допр. – доза опромінення на місцевості від РЗ хмари, рад, (див п.4)

Дмісц. – доза опромінення на сліді хмари, рад (див.п.2)

П – табл. 7.46

6. Радіаційні втрати від забрудненого одягу

Табл. 7.47

As → **Д** → **П%** → строки виходу зі
строю (див. п.3)

As – щільність забруднення, ки/км²
(див. п.3)

Д – потужність зони опромінення,
рад/год (див. п.1)

П – радіаційні втрати, % (див. п.5)

**Типові режими рад. захисту робітників та службовців ОГД
в умовах РЗ місцевості, які мешкають у кам'яних будинках з Кпос. – 10
та використовують ПРУ з Кпос. – 50 – 100**

Найм зон	Р1год. після ядерного вибуху, р/г	Умовні найменування режиму захисту	Загальна тривалість дотримання режиму захисту, діб	Послідовність дотримання режиму захисту		
				I. Тривалість перебування в ПРУ (час зупинен. роботи об'єкта)	II. Тривалість роботи об'єкта з використанням для відпочинку ПРУ, діб	III. Тривалість роботи об'єкта з обмеженням перебування людей на відкритій місцевості протягом кожної доби до 1-2 годин, діб
А	25	5-А-1	0,5	до 2 годин	-	0,4
	50	5-А-2	1	4 годин	-	0,8
	80	5-А-3	2	5 годин	-	1,8
Б	100	5-Б-1	3	6 годин	-	2,7
	140	5-Б-2	5	9 годин	-	4,6
	180	5-Б-3	7	12 годин	1	5,5
	240	5-Б-4	10	16 годин	1,5	8
В	300	5-В-1	15	1 доба	2	12
	400	5-В-2	25	1,5 доби	3	20,5
	500	5-В-3	35	2 доби	4	29
	600	5-В-4	45	3 доби	5	37
	800	5-В-5	60	5 діб	7	48

Режими рад. захисту населення в умовах РЗ у разі аварії на АЕС (Кпос.-20)

мР/год. (мкЗ/г.)	№	Заходи захисту
0,1-0,3 (1-3)	I	<p>1. Укриття дітей в приміщеннях.</p> <p>2. Герметизація приміщень, вентиляційних отворів.</p> <p>3. Захист продуктів харчування, води, білизни. Обмеження знаходження населення на повітрі. Застосування ЗІЗ. Встановлення санітарних бар'єрів.</p>
0.3-1,5 (3-15)	II	<p>1), 2), 3). 4. Проведення йодної профілактики дітей.</p> <p>5. Обмеження знаходження населення на повітрі. Застосування ЗІЗ. Встановлення санітарних бар'єрів.</p>
1,5-15 (15-150)	III	<p>1), 2), 3), 4), 5). 6. Проведення йодної профілактики всього населення та часткова його евакуація.</p>

Шляхи опромінення, фази аварій та захисні заходи, рівні втручання

Потенц. шляхи опром.	Фази аварій	Захисні заходи
1. Зовнішня радіація від установки	<div> <div>рання</div> <div>середня</div> <div>пізня</div> </div>	Укриття, евакуація, контроль доступу.
2. Зовнішня радіація від шлейфу		Укриття, евакуація, контроль доступу.
3. Вдихання активності що містяться у шлейфі		Укриття, йодна проф-ка, евакуація, контроль доступу.
4. Забруднення радіону-клідами шкіри та одягу		Укриття, евакуація, дезактивація населення
5. Зовнішня радіація від наземн. осід. активності		Евакуація, переселення, дезактив. місцевості, споруд
6. Вдихання повторно		Переселення,

Критерії щодо початку проведення захисту населення від наслідків аварії:

А) на ранній фазі розвитку аварії

Захисні заходи	Д _{10діб} , МЗВ			
	Все тіло		Окремі органи	
	Нижній рівень	Верхній рівень	Нижній рівень	Верхній рівень
Укриття, захист органів дихання та кожн. покров.	5	50	50	500
Йод. проф.: дорослі; - діти, вагітні жінки	- partaljan@rambler.ru	- -	50* 50*	500* 250*

Б) на середній фазі розвитку аварії

Захисні заходи	Д за перший рік, мЗв			
	Все тіло		Окремі органи	
	Нижній рівень	Верхній рівень	Нижній рівень	Верхній рівень
Обмеження споживання забруднених продуктів та води	5	50	50	500
Переселення або евакуація	50 <small>partaljan@rambler.ru</small>	500	не визначається	не визначається ²⁰

Оцінка РО за даними радіаційної розвідки

Вихідні данні:

1. Інформація по АЕС:

- тип ЯЕР;
- час аварії.

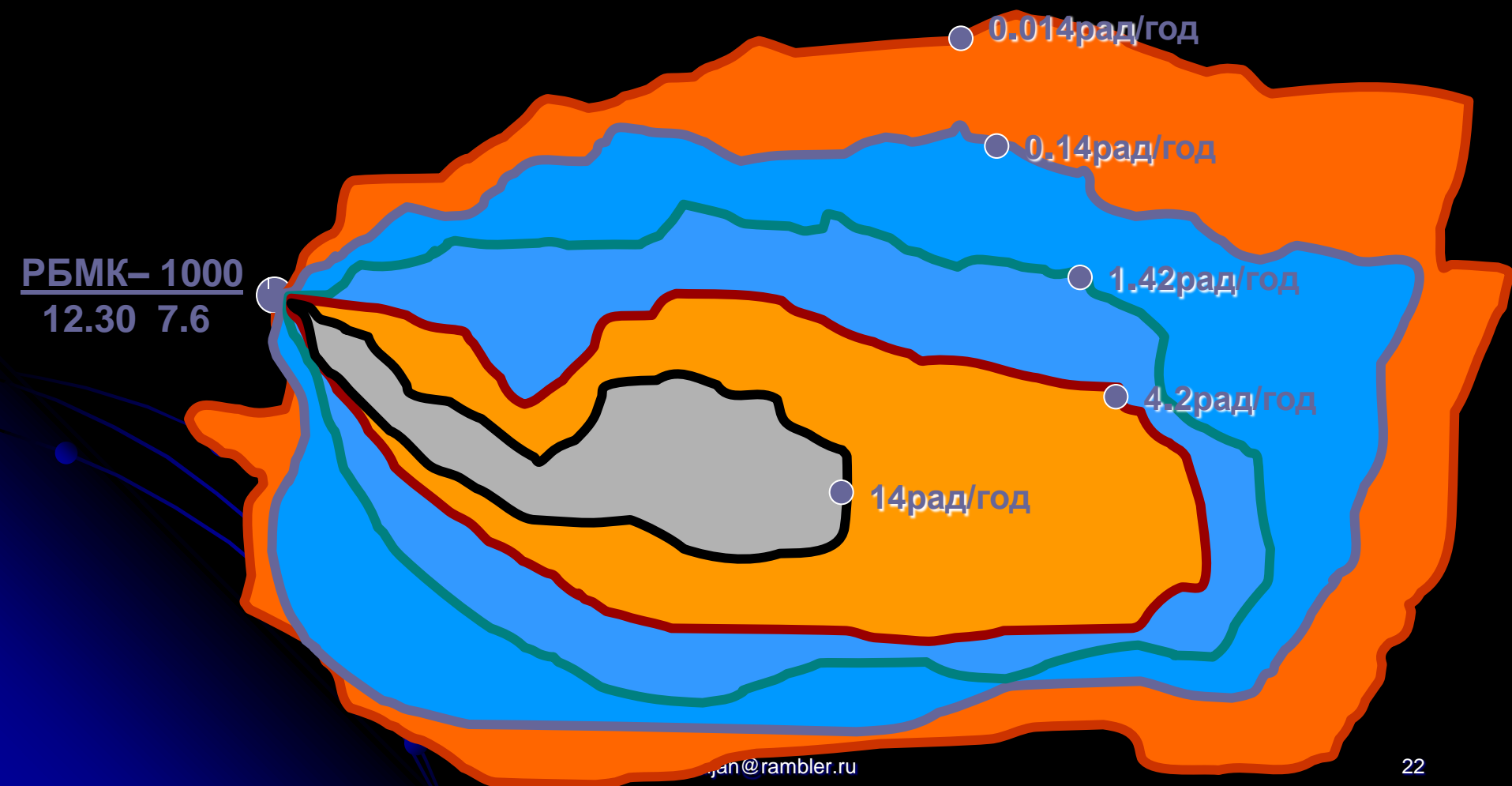
2. Данні радіаційної розвідки:

- потужність дози випромінюван. (рад/год);
- час вимірюван. потужності дози випромін.

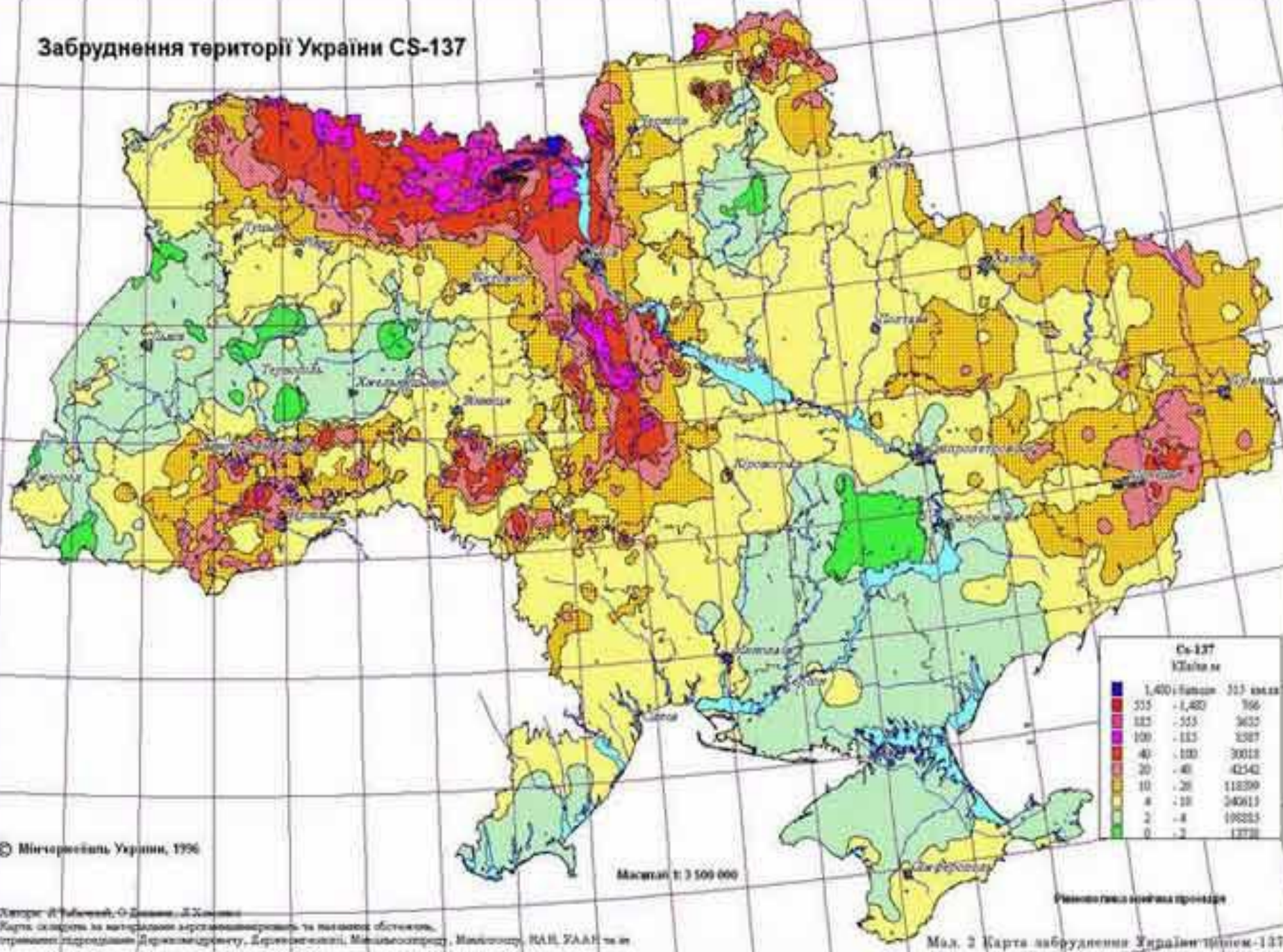
3. Додаткова інформація:

- потужн дози випромінюван Р/год., рад/год;
- координати заданої точки.

Графічне зображення ЗРЗ при аварії на АЕС

Забруднення території України Сs-137

Джерело: Р. Яценко, О. Давиденко, Л. Коваленко
 Карта складена за матеріалами аерофотозйомки та наземних обстежень,
 отриманих гідрологічним Держкомгідромету, Держкомхімією, Міншляхобуду, Мінлісоху, РАН, ФААН та ін.

Категорії стійкості атмосфери

Швидкість (V_{10}) вітру на висоті 10 м, м/с	Час суток				
	День			Ніч	
	Наявність облачності				
	відсутн.	середня	суцільн а	відсутн.	суцільн а.
$V_{10} < 2$	А	А	А	А	А
$2 < V_{10} < 3$	А	А	Д	Г	Г
$3 < V_{10} < 5$	А	Д	Д	Д	Г
$5 < V_{10} < 6$	Д	Д	Д	Д	Д
$V_{10} < 6$	Д	Д	Д	Д	Д

Позначення: А - сильно нестійка (конвекція);

Д - нейтральна (ізотермія);

Г - дуже стійка (інверсія).

орієнтованої оцінки СВСО

Швидкість вітру, м/с	день (період від сходу сонця)			ніч (період від заходу сонця до сходу)		
	ясн о	напів`я сно	хмар но	ясно	напів`я сно	хмар но
0,5	КОНВЕКЦІЯ			ІНВЕРСІЯ		
0,6 - 2,0						
2,1- 4,0	ІЗОТЕРМІЯ			ІЗОТЕРМІЯ		
більше 4,0						

Середня швидкість вітру ($V_{\text{ср}}$) у шарі від поверхні землі до висоти переміщення центра хмари, м/с

Категорія стійкості атмосфери	швидкість вітру на висоти 10 м (V_{10}), м/с					
	< 2	2	3	4	5	> 6
А	2	2	5	-	-	-
Д	-	-	5	5	5	10
Г	-	5	10	10		-

Розміри прогнозованих 33 місцевості на сліді хмари³ при аварії АЕС (Категорія стійкості А, швидкість вітру 2 м/с)

Вихід активності, %	Індекси зон	Тип реактора					
		РБМК - 1000			ВВЕР – 1000		
		Довжина, км	Ширина, км	S, км ²	Довжина, км	Ширина, км	Площа, км ²
10	М	140	29,9	3290	185	40,2	5850
10	А	28,0	5,97	131	39,4	6,81	211
10	Б	6,88	0,85	4,62	-	-	-
10	В	-	-	-	-	-	-
10	Г	-	-	-	-	-	-
30	М	249	61,8	12100	338	82,9	22000
30	А	62,6	12,1	595	82,8	15,4	1000
30	Б	13,9	2,71	29,6	17,1	2,53	34,0
30	В	6,96	0,87	4,48	-	-	-
30	Г	-	partaljan@rambler.ru	-	-	-	27_
50	М	324	81,8	2080	438	111	38400

Таблиця 4

Розміри прогнозованих ЗЗ місцевості на сліді хмари
при аварії АЕС (Категорія стійкості Д, швидкість вітру 5 м/с)

Вихід активності, %	Індекси зон	Тип реактора					
		РБМК - 1000			ВВЕР – 1000		
		Довжина, км	Ширина, км	Площа, км ²	Довжина, км	Ширина, км	Площа, км ²
10	М	270	18,2	3860	155	8,76	1070
10	А	75,0	3,92	231	29,5	1,16	26,8
10	Б	17,4	0,69	9,40	-	-	-
10	В	5,80	0,11	0,52	-	-	-
10	Г	-	-	-	-	-	-
30	М	418	31,5	10300	284	18,4	4110
30	А	145	8,42	959	74,5	3,51	205
30	Б	33,7	1,73	45,8	9,90	0,28	2,21
30	В	17,6	0,69	9,63	-	-	-
30	Г	-	partaljan@rambler.ru	-	-	-	28
50	М	583	42,8	19600	379	25,3	7530

Друге питання:

Приклад застосування "Методики
виявлення та оцінки радіаційної
обстановки при руйнуваннях
(аваріях) АЕС
(Розв'язання практичних задач)

О 10 год.00 хв. 5.06. ц.р. виникла аварія на N-й АЕС.

Вихідні дані:

- Тип ядерної енергетичної установки (реактору) – РБМК
- Потужність реактору, W (МВт) - 1000
- Кількість аварійних реакторів, (од) - 1
- Координати АЕС, x, y -
- Час аварії, $T_{ав}$ (год., хв.) - 10.00, 5.05 ц.р.
- Вихід активності, h (%) - 30 %

Метеоумови:

- Швидкість вітру, V (м, сек.) - 4
- Напрямок вітру, ϕ , (град) - 270
- Стан хмарного покриву - середній

Визначити:

Межі, довжину, ширину та площу зон можливого радіоактивного забруднення

Рішення

1. По табл.7.1 - визначаємо категорію стійкості атмосфери.

Для $V=4$ м/с, день

день
↓
середній
↓
 $4\text{ м/с} \rightarrow \text{Д (ізотерія)}$

2. По табл.7.2 - визначаємо середню швидкість вітру у шарі (V_{10}).

Для Д (ізотермії) та $V=4$ м/с

4 м/с
↓
 $\text{Д} \rightarrow 5\text{ м/с}$

$V_{10} = 5\text{ м/с}$

3. Креслимо вісь зон можливого забруднення (ЗМЗ) для напрямку вітру 270 град.

**4. По табл.7.4 - визначаємо розміри ЗМЗ
для $h = 30 \%$, РБМК–1000**

РБМК–1000

↓
30 % →

Індекс зон	Довжини, км	Ширина, км	Площа, км ²
М	418	31,5	10300
А	145	8,42	959
Б	33,7	1,73	45,8
В	17,6	0,69	9,63
Г	-	-	-

Додаткові дані : аварія сталася та вихід активності невідомий.

1. Реально вимірюється випромінювання на відстані ($X_{\text{вим}}$) 5 – 15 км від аварійного реактора.

Припустимо о 13 год.00 хв. (3 год. з моменту аварії) на відстані 10 км потужність дози випромінювання склала $D^* = 5 \text{ рад/год.}$

2. По табл.19 - визначаємо коефіцієнт K_t для перерахунку потужності дози на 1 год. після аварії. У нашому випадку:

1 год.
↓
3 год → 1,33

$$K_t = 1,33$$

$$D^*_{1\text{год}} = D^* \cdot K_t = 5 \cdot 1,33 = 6,165 \text{ рад/год}$$

$$D^*_{1\text{год}} = 6,165 \text{ рад/год}$$

3. По табл.7.14 - визначаємо потужність дози випромінювання, що прогнозується на 1 годину після аварії. У нашому випадку на відстані 10 км.

Для Д (ізотермії) , $V_{\text{ср}}=5$ м/с

Д
↓
4м/с
↓
10км → 2.62рад/год

Д*прог. = 2,62 рад/год

4. Визначаємо процент викиду активності виходячи із співвідношення:

$$h = D^*_{1\text{год}} / D^*_{\text{прог}} \cdot 10\% = 6.165 / 2,62 \cdot 10 = 23,3 \%$$

h=23,3 % 12.8:

5. По табл.7.4 - визначаємо розміри ЗМЗ методом інтерполяції.

На прикладі зони М:

$$\text{Довжина (L}_M\text{)} = 270 + [(418-270)/(30-10)] \cdot 10,73 = \mathbf{350 \text{ км}}$$

$$\text{Ширина (Ш}_M\text{)} = 18,2 + [(31,5-18,2)/(30-10)] \cdot 10,73 = \mathbf{25,4 \text{ км}}$$

$$\text{Площа (S}_M\text{)} = 3860 + [(10300-3860)/(30-10)] \cdot 10,73 = \mathbf{7315,06 \text{ км}^2}$$

Дякую за увагу!

